

הנובום האדריכלי בנרטיבים של מרחב עירוני במדע בדיוני

תקציר חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

אורין פוזנר | בית הספר למדעי התרבות ע"ש פורטר, אוניברסיטת תל אביב

מחקר זה מעמיד מונוגרפיה על ייצוגם של מרחבים בנויים בספרות מדע בדיוני (מד"ב). תוך שימוש בכלים נרטולוגיים של חקר הספרות לצד תיאוריות אדריכליות, עירוניות וחברתיות, אני בוחנת שבע יצירות מד"ב בריטיות ואמריקאיות: *The World Inside* מאת רוברט סילברברג (1971); *Inverted World* מאת כריסטופר פריסט (1974); *High-Rise* מאת גיימס גראהם באלארד (1975); *The City and the City* מאת צ'ינה מיאויל (2009); *The Real-Town Murders* מאת אדם רוברטס (2017); *New York 2140* מאת קים סטנלי רובינסון (2017); *Yours for the Taking* מאת גבריאל קורן (2023). לאורך העבודה, אני מראה כיצד טקסטים אלה משתמשים במבנים עירוניים חדשניים הן כדי לשקף והן כדי ליצור הזרה לנושאים אדריכליים בעולם האמיתי, וביניהם חזונות אוטופיים, ערים מחולקות, והשפעת שינויי האקלים על המרחב העירוני.

החוקר דארקו סובין (Suvina) נעזר במונח "נובום" (novum) כדי להגדיר את המאפיין החדשני המרכזי ביצירת מד"ב נתונה אשר מייצר הזרה קוגניטיבית בקרב הקוראים. בהשראתו, אני מגדירה את המושג ה**נובום האדריכלי**: צורה חדשה וזרה של בנייה או ארגון חברתי-עירוני. עבודה זו בוחנת שלושה סוגים של נובומים אדריכליים: **העיר הוורטיקלית**, **העיר המרובדת**, ו**העיר המשתנה-אקלימית**. כל אחד מסוגים אלו נדון כאן באמצעות שתיים או שלוש יצירות ספרותיות שבהן המרחב העירוני החדשני ממלא תפקיד מרכזי בעיצוב העלילה, הדמויות והכרונוטופ – מושגו של מיכאיל בכטין (Bakhtin) המתייחס לחיבור הבסיסי בין מרחב וזמן ביצירות ספרותיות. בעבודה אני מראה כיצד הנובום האדריכלי משמש קרקע לחקירת האופנים שבהם העיצוב האדריכלי והחברתי של ערים מעצב בתורו את תושביהם – את הסובייקט ואת תפיסותיו את המרחב והזמן. באמצעות ניתוח נרטיבי, אני בוחנת כיצד יצירות מד"ב משקפות אתגרים אורבניים עכשוויים ובהם שינויי אקלים, תהפוכות פוליטיות, פיתוחים טכנולוגיים, ואישויון חברתי. ככל שהמרחבים האורבניים בעולם האמיתי משתנים – הן מבחינה חברתית והן מבחינה טכנולוגית – כך התובנות שמציעות יצירות מד"ב על ערים עתידיות נהיות רלוונטיות מתמיד.

המרחבים הבנויים שבני האדם יוצרים ומאכלסים הם מרכיב מרכזי בעיצוב האנושות. הערים שלנו משפיעות עלינו דרך המבנה הפיזי, או האונטולוגיה שלהן. מקומות שונים יגרמו לנו להרגיש ולהתנהג

בדרכים מסוימות (למשל, לחוש ביטחון או חוסר־ביטחון, לנהוג ברשמיות או ביומיומיות), המפה האורבנית תעודד דפוסי תנועה מסוימים ותעכב אחרים, והעיר שבה אנו מתגוררים תשפיע על תחושת ההשתייכות שלנו לסביבתנו המקומית. עם זאת, אדריכלות פיזית אינה הגורם היחיד שמגדיר מרחבים עירוניים. האופן שבו אנו מייצרים ידע על עצמנו ועל הערים שלנו – האפיסטמולוגיה של המרחב – עשוי להיות בעל השפעה עמוקה לא פחות מהמרחב הפיזי עצמו. תושבי עיר עשויים לחוש חלק בלתי נפרד מהמרחב הבנוי, להזדהות עם האתוס העירוני, ולדמיין את עצמם כמי ששולטים בה או, לחלופין, נשלטים על ידה. נוסף לכך, אנשים מייחסים חשיבות שונה לשכבות חברתיות מסוימות בעיר, ובשל כך בוחרים להבחין ולעבור באזורים עירוניים מסוימים תוך הימנעות מאזורים אחרים. הערים שלנו – ומכאן גם הזהויות שלנו – יכולות להשתנות באופן משמעותי גם בלי קשר לסביבה האונטולוגית.

גם ברמה האונטולוגית, נוף עירוני משתנה הוא דבר בלתי נמנע. עובדה זו נכונה במיוחד בתקופה הנוכחית של שינויי האקלים, מציאות שמשקפת בסיפורי מד"ב המתארים ערים שעוברות, או עברו, שינויים משמעותיים בעקבות אסונות סביבתיים. סיכונים סביבתיים מסוג זה מחייבים תחזוקה של מרחבים בנויים, אך ישנן אסטרטגיות תחזוקה שונות: יש המבקשים לשמר את המצב הקיים ולהימנע משינוי, בעוד אחרים מאמצים גישה שמקבלת ומעודדת הסתגלות ודינמיות מתמדת. מתוך שימור או שינוי המרחב העירוני, התושבים משמרים או משנים את זהותם שלהם. תחזוקת המרחב שבו הם גרים פועלת על המרחב והזמן: עיצוב הסביבה האדריכלית והחברתית של העיר מבטא שאיפה כי לעיר יהיה עתיד. תחזוקה של מרחב אדריכלי משקפת אפוא את החיבור הבסיסי בין מרחב, זמן, וסובייקטיביות.

בכל אחד מהטקסטים הספרותיים הנדונים בעבודה זו, הנובוס האדריכלי מגדיר את הכרונוטופ ואת הדמויות וכן מעלה סוגיה או שאלה אדריכלית מסוימת: השפעת המרחב הבנוי על תושביו; החשיבות של אפיסטמולוגיה מרחבית והאפשרות למניפולציה שלה; ותחזוקת המרחב הבנוי אל מול סיכונים סביבתיים. כל נובוס אדריכלי גם מתחבר עם ז'אנר ספרותי מסוים, בנוסף למד"ב: אוטופיה, ספרות בלשית, וספרות אקלים.

בפרק הראשון, הנובוס האדריכלי של **העיר הוורטיקלית** מנותח באמצעות שני רומנים קלאסיים של המדע הבדיוני בשנות השבעים של המאה העשרים: הרומן *The World Inside* מאת רוברט סילברברג (Silverberg, 1971) והרומן *High-Rise* מאת גיימס גראהם באלארד (Ballard, 1975). בספרו של סילברברג, העולם הבדיוני כולו מורכב ממגדלי מגורים ענקיים המכונים "urbmons", שכל אחד מהם מכונן עולם נפרד ומאכלס מאות אלפי אנשים. ספרו של באלארד מציג עולם דומה, אך בקנה מידה קטן בהרבה: הרומן מתרחש בפרויקט מגורים חדש המכיל כמה בניינים בני ארבעים קומות כל אחד. בשני הרומנים, הנרטיב מתרחש כמעט כולו בתוך העיר הוורטיקלית ומסופר מנקודות המבט של כמה מדייריה, שרק לעיתים רחוקות, אם בכלל, עוזבים את הבניין.

העיר הוורטיקלית מוגדרת כאן כמרחב מבודד ואוטופי, ולפיכך נדונה בשילוב עם ז'אנר ה**אוטופיה** ולאור המסורת האוטופית באדריכלות, החל מאדריכלי הרנסאנס האיטלקי ועד מודרניסטים כמו לה קורבוזיה (Le Corbusier). כמרחב אוטופי, העיר הוורטיקלית מאירה את האופן שבו חללים בנויים משפיעים על תושביהם ומעצבים הן את קיומם הפיזי והן את המודעות שלהם. באמצעות נובם אדריכלי שמבודד את הדמויות באופן קיצוני, שני הטקסטים חושפים את ההשפעות של מרחב בנוי על האוכלוסייה האנושית ועל הגוף והנפש של הפרטים החיים בתוכו.

הוורטיקליות מאפיינת ערים רבות בעולם המודרני. העיר העכשווית משתרעת כלפי מעלה בגורדי שחקים וכלפי מטה באמצעות רכבות תת־קרקעיות. אך, באופן פרדוקסלי, הוורטיקליות העירונית הזו תורמת לחוויה מרחבית של אופקיות: כל דירה בבניין היא יחידה אופקית נפרדת, נטולת הממד האנכי הפנימי המאפיין בתים פרטיים רב־מפלסיים. בשל כך, ורטיקליות עירונית נתפסת ככזו המרחיקה את האדם מעצמו כמו גם מחוויית העירוניות עצמה, שכן, כפי שטוען מישל דה סרטו (de Certeau), אורבניזם מאופיין ביכולת של אנשים לנוע בחופשיות ברחובות. נוסף לכך, הוורטיקליות האדריכלית משקפת ומשעתקת היררכיה מעמדית, הנתפסת דרך ציר אנכי של גבוה ונמוך.

במד"ב, הנובם האדריכלי של העיר הוורטיקלית מציג גרסה מוקצנת של הוורטיקליות העירונית בעולם האמיתי. לטענתי, נובם אדריכלי זה יוצר כרונוטופ המוגדר על ידי חמישה אלמנטים מרכזיים: **היררכיה ורטיקלית, בידוד, יעילות, גודל**, ומתח בין **נזילות וקיפאון של הזמן**. בכל אחד מהאלמנטים הללו, העיר הוורטיקלית מתבססת על מסורת האוטופיה המערבית, הרואה במרחב העירוני העצמאי בסיס לשכלול של האנושות – ברמת הפרט והחברה כאחד. כחלק מהחזון האוטופי של מתכנניה, העיר הוורטיקלית נתפסת כמרחב מושלם ובלתי משתנה: על המרחב, הזמן והסובייקטים השוכנים בה להישאר יציבים וקבועים. מאפיין אוטופי זה מחייב את דיירי האוטופיה להיות סובייקטים אוטופיים (utopians) המתעלים מעל קיומם הישן כבני אנוש והופכים לסובייקטים **פוסט־אנושיים** (posthuman). סובייקטים פוסט־אנושיים אלו מוגדרים על ידי סביבתם הבנויה ומשולבים בה, כך שהדמויות והכרונוטופ נטמעים זה בזה. באמצעות ההזרה של האדריכלות העירונית, נרטיבים אוטופיים אלו חושפים את השפעתם הממשית של מרחבים בנויים על תושביהם, ומציעים כי סוגים חדשים של אדריכלות יכולים לייצר סוגים חדשים של סובייקטים. כך הופך הנובם האדריכלי של העיר הוורטיקלית לכלי ביקורתי בספרות המד"ב, המערער על חזונות אוטופיים בעולם האמיתי, שלפיהם ניתן, ואף רצוי, להשיג אחדות פסיכולוגית באמצעות תכנון אדריכלי. בשני הרומנים הנדונים בפרק זה, פרויקטים המדמיינים את האנושות כישות יחידה החולקת אותה אידיאולוגיה וחיה במרחבים יעילים ומושלמים, למעשה מייצרים סובייקטים פוסט־אנושיים. בתוך כך, פרויקטים כאלו מייצרים גם סביבות פוסט־אורבניות השוללות את הריבוי ואת השינוי המתמיד של ערים.

הפרק השני דן בנובוס האדריכלי של **העיר המרובדת** דרך הרומן *The City and the City* מאת צ'יינה מיאווייל (Miéville, 2009) והרומן *The Real-Town Murders* מאת אדם רוברטס (Roberts, 2017). בשני הרומנים, הסביבה העירונית מופרדת לכמה שכבות אפיסטמולוגיות. שכבות אלו לא מייצרות הפרדות חומריות בעיר, ואף על פי כן הן מרכזיות בחיי הדמויות, מגדירות את עולמם ושולטות בחופש התנועה שלהן, יותר מאשר מגבלות אונטולוגיות על המרחב. הנובוס האדריכלי שבמרכז ספרו של מיאווייל אינו מבוסס על טכנולוגיה חדשנית, אלא על הסכמה חברתית בלבד. ברומן זה, שתי ערים ממוקמות זו לצד זו ואף חופפות גיאוגרפית בחלקן, אך תושביהן מתייחסים אליהן כנפרדות לחלוטין. תושבי העיר האחת מתעלמים מהעיר האחרת. לעומת זאת, ברומן של רוברטס ההפרדה המרחבית מבוססת על טכנולוגיה: העיר הפיזית עומדת ריקה, כיוון שרוב תושביה נשארים בביתהם, מחוברים למציאות מדומה (virtual reality). גם כשהם מנותקים מהמציאות המדומה, מרבית התושבים מסתמכים על שימוש תמידי במציאות רבודה, וכך חווים את העיר הפיזית דרך שכבה דיגיטלית נוספת.

שני הרומנים הללו משלבים מד"ב עם **ספרות בלשית**, ז'אנר המבוסס על תהליך אפיסטמולוגי שבו דמות בלשית חוקרת תעלומה ומגבשת ידע לגבי מה התרחש. לעיתים קרובות החקירה הבלשית מתמפה על פני המרחב; בספרות בלשית עירונית, דמות הבלש נוטה לפעול כמשוטט/פלאנר (flâneur) הנע בעיר בחיפוש אחר האמת. השילוב בין בניית העולם של ז'אנר המד"ב לבין עלילה של חקירה בלשית מעלה שאלות הנוגעות ל**אפיסטמולוגיה של המרחב**: מהן השכבות של העיר הידועות לנו? כיצד הידע או ההבנה שלנו את המרחב משפיעים על מציאותו הפיזית? והאם וכיצד אפשר לעצב מחדש את הידע האורבני הזה?

ספריהם של מיאווייל ורוברטס מסופרים דרך נקודות המבט של דמויות של בלשים-פלאנרים (detective-flâneurs), אך הניידות העירונית של דמויות אלה מעוכבת ומוגבלת על ידי הגבולות האפיסטמולוגיים של העיר המרובדת. ב*The City and the City*, הבלש יכול לחקור רק עיר אחת בכל פעם, אף שהמיקומים אותם הוא מבקש לחקור קרובים זה לזה גיאוגרפית. ב*The Real-Town Murders*, הבלשית אינה מסוגלת להשתמש במציאות מדומה, מה שמגביל את חקירתה לעולם הפיזי הריק ברובו. יתרה מכך, השימוש שלה במציאות רבודה חושף אותה למעקב קיצוני, דבר המעכב עוד יותר את חקירתה. הנובוס האדריכלי של העיר המרובדת מדגיש אפוא את כוחה של אפיסטמולוגיה מרחבית בעיצוב אופני השימוש במרחב, אף יותר מאשר גבולותיו הפיזיים.

עלילת החקירה הבלשית ממחישה עוד יותר את המשמעות והחשיבות של אפיסטמולוגיה מרחבית. שני הרומנים מציגים תעלומות מרחביות המובילות את הבלשים להטיל ספק בחוקים המרחביים של עריהם. ב*The City and the City*, גופה מתגלה בעיר אחת, אך מתברר כי הקורבן הייתה תושבת של העיר האחרת – הפרה מרחבית חמורה בעולם בדיוני זה. ב*The Real-Town Murders*, גופה מתגלה בתוך מכונית חדשה לחלוטין, שהורכבה בידי רובוטים, ללא מגע יד אדם. בשני הרומנים, דמות הבלש מנסה לפתור את התעלומה

המרחבית על ידי העלאת האפשרות של חוקים מרחביים חדשים: קיומה האפשרי של עיר או קבוצה חברתית לא ידועה, ומניפולציה אפשרית של המרחב הפיזי באמצעות טכנולוגיית התעתקות (טלפורטציה).

התפיסות המרחביות החדשות הללו אינן עולות במקרה. למעשה, מתברר כי כל אחד ממעשי הרצח ברומנים נועד להשפיע על הבלש – ובעקיפין, על הקוראים – לדמיין אפיסטמולוגיה חלופית של המרחב העירוני. התעלומות בשני הרומנים מתבררות כפשעים מטא־בדיוניים (metafictional), שבהם האשמים מנצלים את עלילת החקירה הבלשית כדי לעצב ולקדם תפיסה חדשה של חוקים מרחביים חדשים. ברומן המוכרות, *The City and the City*, האשם שואף לעורר את האמונה בקיומה של עיר סודית החבויה בין שתי הערים המוכרות, וב-*The Real-Town Murders* האשמה מבקשת לשכנע בקיומה של טכנולוגיית טלפורטציה – רעיון שביכולתו לחולל מהפכה במציאות הפיזית. הבלשים בשני הרומנים חושפים בסופו של דבר את ניסיון המניפולציה, אך בה בעת מגלים גם את הגמישות והשביריות של האפיסטמולוגיה העירונית. בניגוד לחומות בנויות השומרות על הגבולות האונטולוגיים של העיר, האפיסטמולוגיה העירונית נשמרת אך ורק באמצעות נורמות חברתיות והמשך הסכמה חברתית. בשני הרומנים מתברר כי אם תושבי העיר יחדלו להאמין בגרסה מסוימת של עירם – עיר זו לא תהיה קיימת.

הפרק השלישי מרחיב את הניתוח של מרחבים אדריכליים, ועובר מהתמקדות באובייקט או במרחב אדריכלי בודד לבחינת האופנים שבהם מרחב אדריכלי משתנה לאורך זמן. פרק זה עוסק בנובום האדריכלי של **העיר המשתנה־אקלימית**: מרחב עירוני פגיע ומסוכן, שעבר טרנספורמציה בעקבות תופעות סביבתיות חדשות, ובכל זאת שורד ומתחזק באופן קבוע באמצעים אדריכליים וחברתיים כאחד. נובום אדריכלי זה נדון בפרק זה דרך שלושה רומנים: *Inverted World* מאת כריסטופר פריסט (Priest, 1974), *New York 2140* מאת קים סטנלי רובינסון (Robinson, 2017) ו-*Yours for the Taking* מאת גבריאל קורן (Korn, 2023).

יצירות אלו משלבות מד"ב עם **ספרות אקלים** (climate fiction), ז'אנר המתמקד בתופעות סביבתיות קיצוניות שמקורן במשבר האקלים. ספרות אקלים מרבה לעסוק בתפיסות של סיכון: במקום לספר על אירוע אפוקליפטי בודד, יצירות רבות משקפות את החוויה של חרדת אקלים המחלחלת לאט. בספרות שעוסקת בסיכונים – או מציגה כרונוטופ של סיכון, כפי שאני מכנה זאת – הדמויות שרויות כל הזמן בציפייה: ציפייה לקראת אסון נוסף שעלול להתרחש בכל רגע, או המתנה להחמרת התנאים האקלימיים. אולם, כאשר ספרות אקלים משולבת עם מד"ב – ז'אנר המתבסס על חידושים טכנולוגיים וחברתיים – הסיכון עשוי להתמיר ולהפוך ל**תחזוקה**. בעיר המשתנה־אקלימית במד"ב, הדמויות מתמודדות עם סיכונים אקלימיים בלתי פוסקים, ובמקביל יש ברשותן אמצעים חדשניים המאפשרים להן לתחזק את סביבתן הבנויה והחברתית, כך שתשרוד אל תוך העתיד. באמצעות הנובום האדריכלי של העיר המשתנה־אקלימית, עבודה זו מציעה לבחון את האדריכלות לא כאובייקט מרחבי סטטי, אלא כישות טמפורלית

המשתנה עם הזמן: ערים מגיבות לתופעות טבעיות, אך גם מעוצבות מחדש באמצעות מאמצי התחזוקה של תושביהן.

בספרו של פריסט, העיר נעה ללא הרף על גבי גלגלים ופסי רכבת על מנת לאפשר לתושביה לשרוד בעולם מוזר ועיון. הספר מסופר מנקודת מבטו של תושב העיר שעוסק בתחזוקת התנועה שלה, ובמקביל חוקר את טיב הסכנות של עולמו. ספרו של רובינסון מציג עיר שהוצפה בעקבות הפשרת הקרחונים, ונמצאת בסיכון מתמיד לסופות הרסניות. הספר מסופר דרך נקודות המבט השונות של דמויות המתגוררות כולן באותו בניין דירות, ופועלות יחד כדי לתחזק ולשפר את עירן. בספרה של קורן, מרחב אדריכלי גדול וסגור נבנה על גבי העיר ניריורק כדי להגן על אלו שבפנים מפני תנאי האקלים המתמירים שבחוץ. העיר המבודדת הזו מתוכננת כאוטופיה, ומתוקף זאת זקוקה לתחזוקה חברתית: תושבותיה עוברות מניפולציה שמעודדת אותן להישאר שלוות ולהאמין שהעתיד נמצא ברשותן. בשלושת הרומנים, קיומה של העיר תלוי בעבודות תחזוקה בלתי פוסקות – תחזוקה המאפשרת לעיר לשרוד למרות שינויי האקלים והסכנות המאיימות עליה. אני טוענת שבאמצעות התמקדות במשימות היומיומיות של תחזוקה – הן האדריכליות והן החברתיות – הנרטיבים הללו מייצרים **כרונוטופ של תחזוקה**. בכרונוטופ זה, המרחב אומנם פגיע ומסוכן, אך הזמן מוכתב על ידי פעולות התחזוקה שמבצעות הדמויות, הנעות בקצב מבוקר ואנושי. עצם ביצוע עבודות התחזוקה והטיפול מספק לדמויות סוכנות, כך שהטמפורליות של ציפייה לסיכונים עתידיים נטענת במשמעות ובתכלית. במסגרת כרונוטופ של תחזוקה נותרת פתוחה האפשרות לנרטיב של הישרדות אנושית בעתיד, גם אל מול נסיבות סביבתיות מחרידות.

עם זאת, השוואת הנרטיבים של פריסט, רובינסון וקורן חושפת כי כרונוטופ של תחזוקה אינו מציע פתרון פשוט וקל למשבר האקלים. לטענתי, הזמן-מרחב של תחזוקה מוצג בספרים אלו כבעייתי משלוש סיבות עיקריות. ראשית, היכולת לתחזק את המרחב העירוני – ובכך לקבל סוכנות על המרחב והזמן – לרוב מחולקת באופן לא שוויוני. חלק מהדמויות אינן מסוגלות להבטיח את הישרדותן, בין אם משום שתנאי הסיכון שלהן חמורים מדי ואינם מאפשרים תחזוקה, ובין אם משום שתחזוקת המרחב כבר מטופלת עבורן על ידי אחרים. שנית, תחזוקה יכולה לפעול בשתי דרכים מנוגדות: היא יכולה להתבסס על שינוי, הסתגלות והתאמה מתמדת לתנאים מרחביים; או שהיא יכולה להתנגד לשינוי ולהעדיף שימור של התנאים הקיימים כחלק מחזון אוטופי של מרחב מושלם. נרטיבים של **תחזוקה מבוססת-שינוי** עשויים להציע מודל להתמודדות עם משבר האקלים בעולם האמיתי, ולהציע גישה אופטימית לעתידה של האנושות על ידי התמקדות בסוכנות של בני אדם לפעול בעולמם. לעומת זאת, נרטיבים של **תחזוקה המתנגדת לשינוי** חושפים את הסכנות שבשליטה אנושית מוחלטת על מרחב וזמן – שליטה שעלולה לשכפל את הגישה האנתרופוצנטרית שהובילה לשינויי האקלים מלכתחילה. שליטת, אפילו נרטיבים של תחזוקה מבוססת-שינוי משקפים גישה קפיטליסטית בעייתית, המהללת את העבודה האינסופית והסיזיפית הנדרשת עבור

תחזוקה עירונית. בעוד שחיים ממוקדי עבודה עשויים להיראות חיוביים ופרודוקטיביים עבור דמויות מסוימות, עבור אחרות – במיוחד אלה העוסקות רק בעבודה פיזית – קיום כזה יכול להיות מגביל ומזיק. כך, במקום להציע מודל למאבק בשינויי האקלים, הכרונוטופ של תחזוקה עשוי להדגיש גם את הבעייתיות של שיח האקלים העכשווי המעלה על נס מושגים כמו חוסן וסוכנות אנושית.

לאורך פרקים אלה, ומתוך הדיון בשבעה רומנים שונים של ז'אנר המד"ב, עבודה זו בוחנת כיצד נרטיבים ספרותיים משתמשים בחידושים אדריכליים כדי לשקף ולאתגר מרחבים בנויים בעולם האמיתי. דרך הנובומים של ערים ורטיקליות, ערים מרובדות, וערים משתנות-אקלימית, יצירות אלה ממחישות כי המרחב העירוני מעוצב לא רק על ידי מבנים פיזיים (אונטולוגיה), אלא גם על ידי דמיון וידע מרחביים (אפיסטמולוגיה). מעבר לכך, ניתוח המאפיינים הנרטיביים של שבע היצירות הנדונות מדגיש את החשיבות של תחזוקה אדריכלית וחברתית לצד שינוי עירוני. ערים מיטיבות מוצגות בספרים הנחקרים כמרחבים דינמיים, המוגדרים ומשתנים מתוך ריבוי סובייקטיביות ואפיסטמולוגיות. מכאן שעתידן של הערים – הן האמיתיות והן המדומיינות – אינו תלוי ביכולתן לשרוד כמונומנטים סטטיים, כי אם ביכולתן להשתנות באמצעות מאמצים קולקטיביים ומעורבות פעילה של תושביהן המגוונים.